

Abed Rahim Khatib / Shutterstock.com

חולשת הרשות הפלסטינית ומדיניות ההכלה הישראלית מסייעות ליחיא סנואר ולחמאס בדרך לעמדת הנהגה לאומית¹

ברוך ידיד
עיתונאי וחוקר

תנועת חמאס שיפרה את מיצועה האסטרטגי לאחר ההפיכה בעזה וביתר שאת בעקבות מבצע שומר החומות, שבו הפכה ל"מגן ירושלים". התפתחות זו, לצד חולשת הרשות הפלסטינית והרתיעה הישראלית מפני פעולה שתאיים על שליטת חמאס ברצועת עזה, אפשרו ליחיא סנואר ולהנהגת חמאס לחבר את החזיתות השונות כאגרוף טרור נגד ישראל, שהציר המרכזי שלו הוא רצועת עזה. בה בעת עזה נותרה מחוץ למערכת הטרור כדי להבטיח את המשך מאמצי השיקום ושיפור המציאות הכלכלית, ובעיקר את המשך מאמצי ההתעצמות הצבאית.

בניגוד לטענות שנשמעו מצד גורמי ביטחון בישראל, יחיא סנואר מצליח לבסס את מעמדו כמנהיג חמאס ברצועת עזה וכדמות חשובה ומשפיעה בהנהגת חמאס, למרות הנזק המצטבר שנגרם לרצועת עזה ולתושביה.

ההעדפה האסטרטגית הישראלית המסתמנת היא שימור הנהגת חמאס ברצועת עזה, לצד מאמצים לחיזוק אבו מאזן והרשות הפלסטינית בגדה המערבית. גישה זו אכן יוצרת שקט ורגיעה ביטחונית מרצועת עזה ואינה מסייעת לחיזוק הרשות הפלסטינית ואבו מאזן. המשמעות היא חיזוק חמאס ויחיא סנואר, אלא שמחיר השגתו לזמן מוגבל עלול לגבות מישראל מחיר גבוה בטווח הרחוק.

מילות מפתח: חמאס, רשות פלסטינית, רצועת עזה, יחיא סנואר, מחמוד עבאס, רשות פלסטינית, אסטרטגיה, ביטחון לאומי

ולהוביל את המערכות הצבאיות נגד צה"ל. האחרים, מלווים במשפחותיהם, משקיפים על הזירה העזתית מחו"ל, אפופים במנעמי החיים ונטולי מחויבות של ממש לשגרת יומה של האוכלוסייה הפלסטינית ברצועת עזה, והם חופשיים להקשיח ולהקצין עמדות בכל הנוגע להתנגדות המזוינת ולהעדפת הציר האיראני על פני הציר המצרי. אסמאעיל הנייה העתיק את מקום מושבו לטורקיה, ואילו הצטרפו בני משפחתו (תוך מחאה ברשתות החברתיות) ומשם, כשהוא ומשפחתו חיים ברווחה, הוא מנהל את הלשכה המדינית של חמאס ומרבה לטוס ליעדים שונים בעולם. גם ח'ליל אל-חיה, סגנו של סנואר, עזב את הרצועה ופועל מחו"ל כממונה על תיק "הקשרים עם המדינות הערביות והאסלאמיות". כך גם פתחי חמאד, איש המחנה הניצי של חמאס שעבר לטורקיה, בכירי חמאס צלאח ברדווייל וסאמי אבו זוהרי, הדובר וגם יועצו המדיני של הנייה, וטאהר א־נונו.

להבדיל מרוב הבכירים האחרים בהנהגת חמאס, סנואר נותר ברצועת עזה להתמודד עם המצוקות ולהוביל את המערכות הצבאיות נגד צה"ל.

המפנה האסטרטגי של חמאס בהובלת סנואר

לאחר הבחירות בראשית 2021 שבהן זכה סנואר בקושי רב, בהיעדר הישגים של ממש שאפשר היה לזקוק לזכותו, שינה סנואר כיוון כשהחליט לשקם את הקשר עם הזרוע הצבאית ולהדקו. למעשה שב לזרועותיו של מי שהיה מפקדו והמנטור שלו, מחמד דף. האחרון מוכר כמי שמחזיק בעמדות מיליטנטיות, שייתכן כי גם היה זה שלמעשה התווה את האסטרטגיה לקראת מאי 2021, ששיאה היה במבצע "חרב ירושלים" (סייף אלקדס) – מבצע שומר החומות.

סנואר זיהה בירושלים וברמאדאן את ההזדמנות לכרוך את ההתפתחויות למהלך שמהותו הרחבת היריעה בעימות עם ישראל על ידי הכנסת מזרח ירושלים, הגדה המערבית וערביי ישראל למשוואת ההרתעה ומיצוב חמאס כמגן ירושלים וכמי שמסוגל לאתגר את ישראל ואת צה"ל ולהוכיח נחישות ודבקות בהתנגדות המזוינת, להבדיל מרפיסותה של הרשות הפלסטינית, המבכרת את הדבקות בתהליך מדיני שאיננו ובשיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל. החלטתו של אבו מאזן לבטל בחודש אפריל 2021 את הבחירות, שאמורות היו להתקיים במאי 2021, נתפסה כגניבת הניצחון מחמאס.

על התסכול הזה נוספו התסכול מכישלון הסרת המצור הישראלי מעל רצועת עזה והדשדוש בשיפור המציאות

מבוא – סנואר מסתמן כמוביל המערכת החמאסית

כשנבחר סנואר לראשות חמאס ברצועת עזה הוא ביכר למקד את המאמצים בשיקום הרצועה ובשיפור המציאות הכלכלית מבלי שזנח את רעיון ההתנגדות המזוינת. כבן הרצועה הוא חש מחויבות רבה יותר כלפי תושבי הרצועה והזדהה עם גודל המצוקה בעקבות הנזקים הכבדים שנגרמו במהלך מבצע צוק איתן בקיץ 2014. סנואר תמך את דרכו בזהירות, באחריות ואפילו בתבונה פוליטית כאשר השתלט במאסר 2018 על המיזם האזרחי של צעדות השיבה והשתמש בו כאמצעי לתיעול התסכול של הציבור העזתי והסטתו לכיוון ישראל. זאת תוך שהוא ממשיך להזין את רעיון ההתנגדות, גובה מחיר מישראל, בין היתר באמצעות הגברת הלחץ הבינלאומי על מהלכיה לסיכול צעדות השיבה, ובה בעת נמנע מהסלמה צבאית שעלולה הייתה לדרדר עוד יותר את המציאות ההומניטרית והכלכלית ברצועת עזה ולשחוק עוד יותר את חמאס, הן בהיבט הפוליטי והן בהיבט הצבאי.

את הקדנציה הראשונה שלו כמנהיג הרצועה סיים סנואר ללא הישגים משמעותיים או מרשימים במיוחד. אל מערכת הבחירות בראשית 2021 הגיע חבוט משהו, לאחר שהואשם והיה נתון לביקורת מצד מועצת השורא של חמאס על היותו "אזרחי" מדי, על העדפתו להגיע לרגיעה ולשיקום הרצועה על חשבון ההתנגדות ועל העדפתו את הציר המצרי כציר עיקרי. הביקורות הללו הוטחו בו כבר בתחילת דרכו בשנת 2017, למרות מסמך המדיניות הפרגמטי שהופץ במאי אותה שנה. השתלטותו על מיזם צעדות השיבה הייתה למעשה, בין היתר, אסטרטגיית מילוט והסחה מן הביקורת שהוטחה בו וכלי לביסוס מעמדו ולחידוש התמיכה העממית בו. בהדרגה התברר כי צעדות השיבה, אף שהיוו מטרד לישראל, גרמו נזק ניכר לרצועה, בעיקר עם העלייה התלולה במספר הפצועים. אלו שנפצעו הצטרפו לאחר מכן למחאה הגדולה נגד חמאס בשנת 2019 וצעקו "רוצים לחיות" ("בדנא נעיש"). סנואר הורה לנטרל את המחאה ולא היסס להפעיל כוח רב, אבל האירועים חידדו את הדילמה שבפניה ניצב, במתח שבין מתן מענה לצרכים האזרחיים לבין שימור ומימוש אתוס ההתנגדות. במובן זה סנואר חווה את הדילמה הכרוכה בתהליך ההתמסדות של חמאס כריבון החייב באחריות ואחריותיות כלפי האזרחים תוך אימוץ פרקטיקות מדינתיות ושימוש מוסדי בהן, מול הדבקות באידיאולוגיה הארגונית ובאתוס ההתנגדות המזוינת.

להבדיל מרוב הבכירים האחרים בהנהגת חמאס, סנואר נותר ברצועת עזה להתמודד עם המצוקות

היחלשות פתח והרשות הפלסטינית – עוד הישג רצוי מבחינת חמאס.

מניתוח האירועים האחרונים ניתן להסיק שמאמציה העיקריים של חמאס מכוונים להיכנס בנעליה של הרשות הפלסטינית ולהיות לה חלופה ולא שותפה, כשהמערכה על ירושלים היא עוד פלטפורמה אפקטיבית להביך את הרשות הפלסטינית ולהחלישה. חיזוק לכך ניתן למצוא גם בטענה שנשמעת גם מפי מקורות ברשות הפלסטינית ברמאללה,² שלפיה היציאה למבצע שומר החומות לא באה למען אל-אקצא או שיח' ג'ראח אלא בשל כוונתה של חמאס לפגוע בראש ובראשונה באבו מאזן, ש"גנב" לה את הבחירות.

בעניין זה אומר גורם בכיר באחד ממוסדות אש"ף כי הבערת האש על רקע הכוונה להקריב קורבנות במסגד אל אקצא היא רק הפתיל שחמאס הציתה אבל היא אינה הסיפור כולו. לא בכדי השקיעה חמאס מאמץ עליון להכניס לתוך מתחם אל אקצא את הדגלים הירוקים ואת כרזות הענק כדי להפגין בעלות על המקום הקדוש ולצעוד צעד קדימה לעבר ההנהגה הפלסטינית ולסחוף את ההמונים. אז מה בעצם השתנה?

האירועים מאז מבצע שומר החומות ועד היום מלמדים כי חמאס בהובלת סנואר נכונה לספוג מפלות טקטיות כל עוד הן משרתות מהלכים אסטרטגיים. בראיית סנואר מאזן ההישגים חיובי והשינויים שהצליח לחולל ממצבים את חמאס ואת מנהיגה סנואר בקדמת הבמה הפלסטינית כשחקנית חשובה, אולי החשובה והמשפיעה יותר לעומת פתח והרשות הפלסטינית. זאת בשל חולשתם של אלה, תלותם בישראל וריחוקם ממוקדי קבלת ההחלטות וההשפעה האמיתית, וכך גם לגבי בכירי חמאס השוהים בחו"ל.

מאז מבצע שומר החומות ניתן להצביע על שלושה תקדימים בולטים בזירת חמאס עזה, שיש בהם כדי ללמד על מהות השינוי האסטרטגי שמוביל סנואר. נאום חסין סלמי, מנהיג משמרות המהפכה בשידור מוקלט לתושבי רצועת עזה – סנואר אותה על נכונות להעמיק את שיתוף הפעולה עם איראן, בניגוד להעדפה ברורה שהייתה לו לגבי מצרים; התערבות ישירה ובוטה של יחיא סנואר בפוליטיקה הישראלית, כאשר יצא נגד רשת הביטחון שמעניק עבאס לממשלת ישראל; ולראשונה מזה שנים חמאס קיבלה על עצמה את האחריות לביצוע פיגוע טרור – הפיגוע באריאל.

בנאום ראשון שנשא סנואר ב־30 באפריל 2022 לאחר תקופה ארוכה שבה לא נאם, הוא קרא לפלסטינים מול מצלמות ברצועה: "אנשינו בנגב, במשולש, בגליל, בחיפה, ביפו, בעכו, ביפו ובלוד – שכל אחד יכין את הרובה שלו. ומי שאין לו רובה – שיכין סכין או גרזן.

ההומניטרית והכלכלית. יותר מכל אלו ריחפה מעל ראשו של סנואר תחושת הסכנה לגבי עתידו הפוליטי ומעמדו בהנהגת חמאס.

מבחינת סנואר בשלו התנאים להסלמה צבאית, שאמורה הייתה לשנות את כללי המשחק מול ישראל, להביך את הרשות הפלסטינית, לחזק את חמאס בזירה הפלסטינית ומעבר לה ולקבע את מעמדו כמנהיג החשוב והמשפיע ביותר בהנהגת חמאס, ואולי גם רמיזה בכיוון השתלבותו בהנהגה הלאומית הפלסטינית. חדור בתחושת ביטחון עצמי ובהערכה לגבי תגובה מכילה ומגובלת של ישראל ובתמיכה, אולי אף בהמלצת מחמד דף, החליט סנואר לשגר מטח רקטות כמימוש אולטימטום שהציב מחמד דף בקולו. המתיחות סביב שער שכם, מתחם הר הבית והמהומות בשכונות שיח' ג'ראח וסילוואן סיפקו את התפאורה ואת הצידוק לאולטימטום ולמימושו. לא ירושלים הייתה הסיבה האמיתית למהלך של סנואר אלא עזה ועתידו הפוליטי. אומנם סנואר סטה מההתמקדות בענייני עזה ומהאדישות היחסית שהפגין בנוגע לגדה המערבית ולמזרח ירושלים, אך הפעם זיהה את ההזדמנות לשינוי המערכת באמצעות שינוי כללי המשחק מול ישראל והרחבת היריעה מעבר לרצועת עזה, להבדיל מהמאמצים שבהם התמקד עד כה לשינוי בתוך המערכת הקיימת – רצועת עזה בלבד.

לקראת מצעד הדגלים בחודש מאי 2022 גייס סנואר את מחמד דף ואפילו את אחיו, בכיר בזרוע הצבאית של חמאס, שרמז כי בידי חמאס יכולות מפתיעות, הרחיב בשבחיה במהלך העימות הקודם בשנה שעברה ואף גילה כי קציני מודיעין מחזבאללה ומאיראן ישבו בחמ"ל משותף בדרום לבנון – הכול כדי להביא את ישראל לשנות ולו במעט את מסלול מצעד הדגלים.

היעדר תגובת חמאס למצעד הדגלים האחרון (מאי 2022), שצעד במסלולו המקורי למרות איומי חמאס ואחרים, מלמד כי סנואר וחמאס עזה אינם מוכנים לסבב נוסף ברצועת עזה. זו עדיין מלקקת את פצעייה ממבצע שומר החומות, שואפת לקדם במרץ את מבצע השיקום שכבר החל, לשמור על ההקלות האזרחיות שהעניקה לה ישראל וגם, וזה תמיד נכון, להאיץ את מהלכי ההתעצמות הצבאית לשיפור מוכנותה והיערכותה לסבב הבא. את ההישג מיצבה חמאס באמצעות הסלמה במזרח ירושלים ובמתחם הר הבית ב"רכיבה" על גל הטרור שהחל במאוס 2022, בהסתה ובקמפיין תודעה אינטנסיבי שסייע לחיזוק מעמדה בגדה המערבית. ההישג של חמאס בבחירות לאגודת הסטודנטים באוניברסיטת ביר זית הוא אחד מהביטויים לשינוי ולהתחזקות התמיכה העממית בחמאס, גם אם ניתן להבינה כמחאה נגד פתח והרשות הפלסטינית. התחזקות חמאס פירושה

באיומים ראוותניים, במאמץ תודעתי מרשים וכנראה גם מוצלח ובאיומים צבאיים באמצעות **סדרת ניסויי רקטות חדישות לעבר הים**.

המהלכים שנקט סנואר לאחרונה מצביעים על תעוזה ועל גישה או יומרה אסטרטגית, הנובעת מהערכתו באשר להעדפה הישראלית של מדיניות מכילה ומרסנת והחשש מפני מהלך נרחב ברצועת עזה.

מנהיגותו של סנואר אפשרה לו לכפות על הג'האד האסלאמי ריסון ולמנוע ממנו לשגר רקטות לכיוון ישראל עד מבצע עלות השחר, שבו פתחה ישראל לשם סיכול כוונות ירי טילי הנ"ט לעבר עוטף עזה. חמאס לא הצטרפה למערכה וסירבה לסייע לג'האד האסלאמי, ולמעשה סיכלה את יומרתו לאיחוד החזיתות והמאמצים. מאמץ הריסון לא פשוט שכן ההשתייכות לציר ירושלים מביאה איתה גם תביעות מצד הפטרון האיראני ובהן חופש פעולה לג'האד האסלאמי. מנגד ובתבונה פוליטית שיחרר סנואר את הרסן לפעילות חמאס ביהודה ושומרון, שעליה מנצח חברו צאלח עארורי, השוקד על פיתוח תשתיות הטרור ותשתית חמאס במזרח ירושלים (למשל, **מינויו של ח'אלד צבאח**) ואשר תרם להסתה ולעידוד האלימות. סנואר קיבע לכאורה את חלוקת זירות הפעולה ביניהם, אך אין בחלוקת העבודה הזו כדי לפגוע במעמדו של סנואר כבכיר והחשוב מבין שניהם.

התנהלותו של סנואר מצביעה על מגמת יציאה מהמשבצת העזתית, פניו נשואות גם מזרחה לכיוון הגדה המערבית ולעמדת מנהיגות לאומית, כשעזה היא בעיניו הכוח המניע של המערכת הפלסטינית. עזה הופכת בעיני סנואר לגנרטור לערעור יציבותה של המערכת הפלסטינית, תוך מאמץ שיטתי ומתמשך להתסיס את מזרח ירושלים ואת שטחי יהודה ושומרון, מתוך תקווה לראות את אבו מאזן נופל. במקביל נעשה מאמץ להעמיק את הקשרים עם ערביי ישראל במטרה לערער את היציבות גם בשטחי ישראל.

הצלחתו של סנואר להותיר את רצועת עזה מחוץ למערכה האחרונה ובעיצוב מחדש של משוואת הכוח מול צאלח ערורי ואסמאעיל הנייה ומול קבוצת חמאס המזוהה עם הציר האיראני, מביאה לשחיקת הבידול בין רצועת עזה לבין הזירות האחרות, שישראל מנסה לבסס. סנואר פועל לבנותו, לחזקן ולהפעילן כמערכת משומנת אחת ובעלת פוטנציאל נפיצות גבוה בהובלתו, או לכל הפחות בהשפעתו, גם אם לא כל רכיביה מופעלים בהכרח יחדיו בכל עת, כמו למשל רצועת עזה במערכה האחרונה. ישראל – בהעדפתה הנגלית באסטרטגיה

אם הם רוצים מלחמת דת, הם יקבלו כי הם שברו את הקווים האדומים".

סנואר, שלהבנתו קורא היטב את המפה הפוליטית בישראל, יצא מגבולות עזה וביקש להצטייר כמי שגרם לנפילת ממשלת בנט ולבחירות חדשות בישראל, ולפיכך האשים את מפלגת רע"ם בבגידה בשל רשת ביטחון שהיא מספקת לממשלת ישראל וקרא לח"כ מנצור עבאס לפרוש מהקואליציה נוכח "הפגיעה במסגד אל-אקצא". חיזוק הקשר עם אזרחיה הערבים של ישראל, ערביי 1948, התברר מבחינת חמאס ככלי חשוב ויעיל בניהול ההתנגדות המזוינת נגד ישראל. סנואר, **כפי שאמר באחרונה**, הופתע מאוד מהתגייסות ערביי ישראל בערים המעורבות לקריאתו. היכולת לזרוע כאוס ובהלה ברחובות הערים המעורבות בישראל ומעבר לזה התבררה כלא פחות ממנוף אסטרטגי. ואכן קצת לפני יום האדמה האחרון הקימה חמאס ברצועת עזה, בהנחיית סנואר, את **'הוועדה לתמיכה בערביי ישראל'** שנועדה להצית את המחאה בנגב, ומשם לעבור למקומות אחרים. המהלכים שנקט סנואר לאחרונה מצביעים על תעוזה ועל גישה או יומרה אסטרטגית, הנובעת מהערכתו באשר להעדפה הישראלית של מדיניות מכילה ומרסנת והחשש מפני מהלך נרחב ברצועת עזה. חמאס ירתה רקטה אחת מלבנון כדי לאותת ולהרתיע מפני יכולתה להפעיל חזית נוספת במקרה של תקיפה ברצועת עזה. באמצעות האיתות הזה הפך סנואר את דרום לבנון לאפוד המגן של רצועת עזה. כך מקבע סנואר את **האסטרטגיה הדואלית** שמהותה איחוד החזיתות נגד ישראל ובניית היכולות באותן חזיתות, לצד בידול הרצועה מהמערכה בעת הזו. זאת במטרה לשמר את תנופת מאמצי השיקום, להמשיך ליהנות משורת הקלות ישראליות ובכללן היתרי העבודה לפועלים פלסטינים מהרצועה, להרחיב ולמנפן, להבטיח את המשך הזרמת הכסף הקטרי לרצועת עזה, ובחסות כל אלו להמשיך במאמצי ההתעצמות הצבאית לקראת הסבב הבא.

מהלכיו של סנואר מאז מאי 2021 **הובילו להתחזקות התמיכה העממית** בחמאס כגורם המייצג באופן נאמן יותר את המאבק הלאומי הפלסטיני,³ ונראה שגם לחיזוק מעמדו בהנהגת חמאס. סנואר נתפס כמי שהצליח לכבול את ידי ישראל, להרתיע מפני מהלך צבאי ברצועת עזה וכמי שהצליח לרתום גם את איראן כגיבוי למהלכיו. יודגש כי גם במבצע עלות השחר (אוגוסט 2022) הקפידה ישראל לפעול רק נגד הג'האד האסלאמי, והותירה את חמאס מחוץ למערכה. מעמדו המתחזק של סנואר אפשר לו לגבור על הנהגת החוץ של חמאס, שבכירה דחפו להסלמה צבאית גם מרצועת עזה, ולהותיר את רצועת עזה מחוץ למערכה האחרונה תוך הפגנת שרירים

ירושלים תשחרר לחץ על הרצועה מכיוון צפון ביום פקודה.

ככל שמתחזק ציר ירושלים הופכת הרגיעה ברצועה לבעייתית ושבירית ויותר. לאיראן, כך להערכת מקורות בחמאס, אין בעיה עם הפרת הרגיעה ברצועה. גם הנהגת החוץ של חמאס אינה מייחסת לרגיעה את אותה חשיבות שמייחסת לה הנהגת חמאס ברצועת עזה, וכך גם קבוצות בתוך הג'האד האסלאמי הפלסטיני, ולראיה הלחץ שהופעל על סנואר להטיל גם את רצועת עזה בחודשים הראשונים של מערכת הטרור האחרונה (מארס-מאי 2022). גורמים מיליטנטיים בשורות ההנהגה הפוליטית של הארגון מעדיפים את ההתקרבות לאיראן, מכיוון שההתקרבות למצרים והתלות בה הפכו את מעבר רפיח לצינור החמצן של רצועת עזה ולאמצעי לחץ בידי קהיר. סנואר יאלץ כעת להתמודד עם גורמים ניציים פרו-איראניים מקרב הזרוע הצבאית של הארגון ופעילי שטח שמאתגרים לעיתים את מדיניותו כלפי מצרים וישראל, וכך אכן קרה במבצע עלות השחר.

צאלח ערורי, מנהיג חמאס בגדה וחבר הלשכה המדינית, הוא שחקן מפתח בציר ירושלים, כמי שחולש על תשתית הטרור של חמאס בגדה המערבית והרוח החיה בבניין הכוח והתיאום מול האיראנים. עארורי הוא גם מי ששולט בפועל **במנהלת הבנייה** (תחקיר מקיף בנושא הוצג בנובמבר 2019 בתוכנית **זמן אמת** של תאגיד השידור כאן 11) — רכיב משפיע ומניע את מערכת הטרור של חמאס, שרבים מחבריה הם משוחררי עסקת שליט.

הנהגת רצועת עזה מייחסת חשיבות לשיקום הרצועה וממשיכה במאמצי ההתעצמות הצבאית. הצהרות בכירה מלמדות כי המערכה הבאה מתוכננת להיות "מערכה אזורית", שבה ייטלו חלק לצד הארגונים ברצועה גם גורמים אחרים בחזיתות שונות במסגרת ציר ירושלים (דברי זאהר גבארין **בראיון מצולם**). לעת עתה הציר משרת את סנואר במאמציו לשמור את עזה מחוץ לעימות, כשדרום לבנון, על בסיס תשתית חמאס שנבנית שם בתיאום עם חזבאללה, מסומנת כחזית פוטנציאלית (ללא חזבאללה) נוספת במשוואת ההרתעה מול ישראל. ואכן בחודשים האחרונים נורו רקטות מלבנון לעבר ישראל, ולא בפעם הראשונה. מאז מבצע שומר החומות ירו ארגונים פלסטיניים מדרום לבנון חמש פעמים לעבר ישראל.

איש חמאס בחו"ל אמר, בהסתמכו על מסרים מטעם הזרוע הצבאית של חמאס, כי האסטרטגיה של הארגון עודנה מתבססת על לחץ צבאי והתשה לאורך זמן, לצד פיזור העומסים בין כלל הזירות הפלסטיניות הנאבקות בישראל תוך השארתה של הרצועה מחוץ למעגל

כלפי רצועת עזה ובהיעדר תגובה למהלכי סנואר, בשל הדבקות במאמץ לשימור השקט הביטחוני ואולי בשל ההערכה בדבר היעדר חלופה אסטרטגית טובה יותר — תורמת למאמציו של סנואר בכך שהיא מאפשרת לו לממש את האסטרטגיה הדואלית שמהותה איחוד הזירות לכלל מערכת מרובת חזיתות ונפיצה אחת, תוך כדי "חלוקת העומסים" בין הזירות והפעלתן בכפוף לאילוצי השעה.

"חלוקת העומסים" — האסטרטגיה החדשה של חמאס וקרני הדילמה של סנואר

חמאס הכריעה באחרונה בעניין משמעותי מאוד כשהחליטה בעד ההליכה עם הציר האיראני השיעי, למרות הערצים הפתוחים שסנואר מקפיד לשמר עם המצרים, המובילים את מיזמי השיקום ברצועת עזה ושולטים על מעבר רפיח — צינור החמצן של הרצועה. ההחלטה התקבלה בשנה האחרונה לאחר ויכוח ממושך בין תומכי המחנה האיראני השיעי לבין המתנגדים, שהביעו חשש כי הפנייה לאיראן תסגור בפני חמאס את הדלת אל המדינות הערביות הסוניות המתונות. הוויכוח הממושך הוכרע כאשר ידם של אנשי הזרוע הצבאית הייתה על העליונה והתקבלה ההחלטה לפנות אל הציר האיראני, **ציר ירושלים**.

ואכן לאחרונה מתהדק הקשר בין חמאס לציר ירושלים בהובלת איראן, שבו חמאס רואה את העורף האסטרטגי שלה. ציר ירושלים הוקם כמשקל נגד להסכמי אברהם, התחזק מאז מבצע שומר החומות והופך בהדרגה לעומק האסטרטגי של חמאס לקראת יום פקודה, אולי כבר בקרוב. בציר זה חברים חזבאללה, פעילי חמאס במחנות הפליטים בלבנון, ארגונים פרו-איראניים בסוריה ובעיראק ואפילו החות'ים בתימן. ואכן **בנאומו האחרון** אמר מנהיג חמאס בעזה יחיא סנואר כי חמאס תפרוץ את המצור הימי על עזה בעזרת ציר ירושלים. כך גם זיאד אל-נח'אלה, מזכ"ל הג'האד האסלאמי הפלסטיני, אמר כי **"יש לחזק את ציר ירושלים"** ו"לא נקבל את ההשתלטות על אל-אקצא".

אומנם פנייתה של חמאס לציר האיראני טומנת בחובה יתרונות צבאיים חשובים לחמאס, כפי שמתארים דובריה, אולם איראן מנצלת בשנים האחרונות את התמיכה הכספית בחמאס גם כדי להפוך אותה לשלוחה איראנית ולהפעילה גם בניגוד לעמדותיה ולאינטרסים שלה. מציאות זו מציבה את סנואר על קרני הדילמה משום שיצטרך לתמרן בין דרישות איראניות לבין שימור הרגיעה ברצועה. צעדים מכיוון מצרים ישפיעו גם הם על הרצועה, מוקד כוחו של סנואר, אבל החבירה לציר

מעריך כי התגרותו בישראל לא תיענה בפעולה צבאית, והוא מונע מתחושת כוח נוכח המצב הפוליטי בישראל (מקורות בעזה).

המדיניות הישראלית נתפסת בעיני רבים ברצועת עזה כבלבול וחולשה. הבלבול הישראלי הופגן כאשר ישראל העניקה הקלות לתושבי רצועת עזה, ביטלה אותן לאחר ירי הרקטה ושוב חידשה את צאתם לעבודה בישראל, כשברקע נשמעו איומי חמאס. כך גם חוסר תגובה לירי הרקטות, מניעת עלייתם של יהודים להר הבית וההעדפה הישראלית לפעול נגד חממת הטרור של ג'נין באופן נקודתי ומרוסן יחסית – כל אלו אותנו לחמאס כי ישראל מבולבלת וחלשה ולכן הסיכוי לפעולה צבאית ברצועת עזה נמוך עוד יותר.

בצל חולשתן של ממשלת ישראל והרשות הפלסטינית שואף יחיא סנואר להפוך למנהיג הפלסטיני החדש.

בצל חולשתן של ממשלת ישראל והרשות הפלסטינית שואף יחיא סנואר להפוך למנהיג הפלסטיני החדש – כך טוענים ומעריכים בשיחות עם הכותב לא רק מקורות ברצועת עזה אלא גם ברשות הפלסטינית, בפתח ובמוסדות אש"ף. האיומים שנשמעו לגבי חיסולו משרתים גם הם את האינטרס הפוליטי של סנואר, בעיקר כאשר ישראל, על פי **מקורות ערביים** (המצוטטים באתר מכאן) מזדרזת להעביר למצרים מסר המופנה לחמאס, שלפיו אין בכוונתה לחסל את בכירי הנהגת התנועה.

גורם בעזה מסביר את התנהלותו של מנהיג חמאס ואומר שסנואר עומד בפני הזדמנות היסטורית, בצל היחלשותה הנמשכת של הרשות הפלסטינית, להתקדם למרכז הבמה הפלסטינית, והוא מודע היטב לכך שצעירים פלסטינים רבים חשים בריק ובהיעדרה של הנהגה פוליטית אחרת. חמאס בהובלת סנואר ממצבת עצמה כאלטרנטיבה להנהגה הנפקדת והמשותקת וכראש החץ של ההתנגדות המזוינת, ולכן אינה מהססת לפרוס חסות גם על מה שנראה בפועל כפיגוע של יחידים, לעודד פיגועים נוספים גם בעומק ישראל, לאיים על ישראל ולהסית את הציבור הפלסטיני. מיצובה של חמאס כאלטרנטיבה לפתח ולרשות הפלסטינית מחוזק כאשר המתווכים המצרים, הקטרים ואחרים יוצאים ובאים בלשכות בכירי חמאס ומנהלים שיחות טלפון עם סנואר ובכירי חמאס אחרים, בעוד אבו מאזן נותר ספון בודד במוקטעה ברמאללה.

פעילותה של חמאס מטרידה מאוד גם את צמרת פתח. לדברי בכיר בפתח ברמאללה, אבו מאזן אשם בוואקום שנוצר ברחוב הפלסטיני ובהתפוררות פתח,

העומות. הוא הוסיף כי בזרוע הצבאית סבורים שתגובה מוגבלת או תגובה מטעמם של ארגונים פלסטיניים אחרים מהרצועה, שלא תפגע בעומק ישראל, תשרת את האסטרטגיה הזו ולא תביא את ישראל לתגובה צבאית משמעותית.

ירי הרקטות הוא חלק מהיכולות הצבאיות שבונה חמאס בסיוע האיראנים בלבנון כחלק מאסטרטגיית פיזור העומסים, והוא גם מרכיב יסודי בציר ירושלים שהולך ומתפתח תחת פיקודם של בכירים איראנים אנשי משמרות המהפכה, שאחראים לבניין הכוח של חמאס והג'האד האסלאמי מחוץ ל"פלסטין", **כהגדרת מקורות ערביים** (כמפורט בכתבת התחקיר של ערוץ 14). לאיראן נוח יותר להפעיל את הג'האד האסלאמי נגד ישראל גם במחיר פגיעה ברגיעה ברצועה. מנגד, ציר ירושלים שהולך ונבנה בשנה האחרונה מסייע גם לשיפור התיאום והיחסים בין חמאס לג'האד האסלאמי.

הסכנות ישראלית וחולשת הרשות הפלסטינית מסייעות לחיזוק מעמדו הפוליטי של סנואר

הנהגת חמאס מזהה את החשש הישראלי מפני הסלמה ברצועת עזה ומבצע צבאי גדול ונרחב ברצועת עזה, לצד ההעדפה של מדיניות מכילה ומרסנת. התנהלותה של ישראל והסתייגותה מפני מבצע צבאי גדול ברצועת עזה נתפסים בעיני חמאס כסוג של פוליסת ביטוח ומאפשרים לה להגביה את מפלס התעוזה או אפילו את עזות הפנים והאומץ להתריס נגד ישראל, גם אם השקט ברצועת עזה נמשך, להוציא מבצע עלות השחר שבו חמאס לא הייתה מעורבת. בעזה אף נשמעו התבטאויות מפי מקורות ברצועה, בהם מקורביו של מחמד דחלאן שעמדו בקשר עם סנואר, בדבר הקושי של סנואר לעמוד בפני הפיתוי של חולשת הממשלה הישראלית, התפוררות פתח והרשות הפלסטינית והמתח הדתי שהציתו תומכיו במזרח ירושלים. כל אלו, בצל מעמדו המתחזק של סנואר בהנהגת חמאס, מובילים אותו לאותת על כוונותיו להשתלב בעמדת מנהיגות לאומית ואולי אף להיכנס בנעליו של אבו מאזן. כך מעריך חבר באחד ממוסדות אש"ף לאחר סדרת פגישות במצרים ובהסתמך על מגעיו עם גורמים ברשות הפלסטינית. גם בכירים במודיעין הכללי ובפתח מעריכים בשיחות עם כותב מאמר זה כי סנואר בעיקר וחמאס בכלל נחושים להתקדם לעמדות ההנהגה, והם ראו בנאום סנואר התגרות כאשר התבטא בעניין המספר 1111, שהוא תאריך מותו של ערפאת. גורם ברצועת עזה אמר כי חמאס מודעת למצב הפוליטי המסובך והרגיש בישראל והנהגתה מרגישה חסינה מפני כל פעולה צבאית נגד רצועת עזה. יחיא סנואר

מה שמסביר בין השאר את חזרתם של גדודי חללי אל אקצא למעגל הטרור בג'נין, בשכם ובמקומות נוספים. חמאס מנסה למלא את הוואקום והמספר 1111, שאותו הסביר סנואר בנאומו כמספר הרקטות שישוגרו לעבר ישראל במטח הבא וייחס אותו לתאריך מותו של יאסר ערפאת, 11 בנובמבר, מהדק את החיבור שמבקש סנואר ליצור בינו לבין ערפאת, הסמל הלאומי הפלסטיני האולטימטיבי. הבכיר הוסיף כי האווירה בשטחי הרשות הפלסטינית מצביעה על כך שאלפי צעירים מתלהבים מחמאס, מההתגרות בישראל ומיכולתה לכופף את ישראל גם במזרח ירושלים, מההצלחה במבצע שומר החומות ומיצירה של תודעת מאבק גם במצעד הדגלים במאי 2022, וכעת מופיע סנואר כמנהיג פלסטיני חדש. להערכת הבכיר בפתח ועל בסיס קשריו עם הנהגת חמאס בעזה, חמאס סיימה שלב בבניית הכוח הצבאי ברצועה וכעת היא פונה לבניית עוצמתה המדינית ככוח בולט וחשוב, כאלטרנטיבה לאש"ף, וכל זאת באשמתה של ישראל וכתוצאה מחולשתו של אבו מאזן. איש לא שיער שנקמת חמאס באבו מאזן שביטל את הבחירות בשנה שעברה תהיה כואבת כל כך, כפי שהדברים מתבררים כעת.

בהתייחסו לאירועים אמר באחרונה גורם ביטחוני בישראל שביקש להישאר בעילום שם כי מערכת הביטחון מזהה את תנועתה של חמאס לעבר מרכז הבמה הפלסטינית, והוא מודה כי הדבר נובע מהבנת חמאס באשר לחולשת ממשלת ישראל ולהיחלשות הברורה של הרשות הפלסטינית. לדבריו, כל אלו דוחפים את סנואר לקראת השלב הבא, שבו יהפוך למנהיג פלסטיני חשוב ביותר ויגביר את הסיכוי להציב את חמאס כאלטרנטיבה לאש"ף.

סיכום

יחיא סנואר, שסלל את דרכו משוחות עזה באינתיפאדה הראשונה באופן שמזכיר את דרכו של מרואן ברגותי, דרך בתי הכלא הביטחוניים בישראל ועד להנהגת חמאס ברצועת עזה, הצליח לבסס את מעמדו כמנהיג חמאס ברצועת עזה וכמנהיג בכיר ומשפיע בהנהגת התנועה. לעומת מנהיגי חמאס החיים בנוחות בניכר, מחזיקים בנכסים רבים ברצועת עזה ומנצלים את מעמדם ושליטתם בכלכלה הפלסטינית ברצועה למינוף רווחיהם האישיים, מכעיסים את תושבי הרצועה ומגבירים את תחושת הניכור, סנואר נותר מנהיג עזתי נאמן להתנגדות, כמו מרואן ברגותי שכוחו בציבור הפלסטיני נובע מעצם אי-הצטרפותו לרשות המושחתת.

הניצחון הדחוק שהשיג סנואר בקושי בבחירות להנהגת הרצועה בתחילת 2021 ערער את מעמדו

האישי והפוליטי והבליט את כישלוננו בשיקום הרצועה, בהסרת הסגר ובשחרור אסירים פלסטינים. התמקדותו ברצועת עזה, בחירתו לתעל את התסכול והמחאה נגד חמאס לתהלוכות השיבה בגדר הגבול עם ישראל והעדפתו הברורה את הציר המצרי על פני הציר האיראני התבררו כמבוי סתום אסטרטגי והובילו לשינוי אסטרטגיית הפעולה.

סנואר הידק מחדש את קשריו עם הזרוע הצבאית של חמאס ועם מפקדו מחמד דף, ובתמיכת האחרון ואולי אף בעידודו ניצל את ההזדמנות שנקרתה בפניו באפריל 2021, לאחר שאבו מאזן החליט לבטל את הבחירות שבהן צפויה הייתה חמאס לנצח ולסלול את דרכה להשתלטות על הרשות הפלסטינית. ביטול הבחירות בצל המתרחבות במזרח ירושלים וימי הרמדאן הפכו לפלטפורמה לביצוע השינוי האסטרטגי. חמאס בהובלת סנואר ביקשה להביך את הרשות הפלסטינית בשל חדלונה ורפיסותה, למצב עצמה כמגינת ירושלים והמקומות הקדושים ולשנות את מערכת היחסים עם ישראל, שהוגבלה עד אז לרצועת עזה.

סנואר, שהעריך כי ישראל ממשיכה להסתייג מפני מערכה צבאית ברצועת עזה ומעדיפה את מדיניות ההכלה והריסון, בחר להציב בפני ישראל אולטימטום בנוגע להתנהלותה במזרח ירושלים. את האולטימטום השמיע מחמד דף בקולו כשסנואר מחרה מחזיק אחריו. האולטימטום גם מומש והדבר שינה את כללי המשחק ואת היחסים עם ישראל. מעתה להנהגת חמאס ברצועה יש אמירה גם לגבי מזרח ירושלים, גם לגבי הגדה המערבית וגם לגבי ערביי ישראל.

במערכה שכפתה חמאס בהובלת סנואר על ישראל היא הצליחה לראשונה לאחד את כל זירות הפעולה לכדי מערכת אחת ולהבעיר את מזרח ירושלים, להניע את ערביי ישראל למהומות אלימות בערים המעורבות, לעורר את הגדה המערבית ולהפעיל חזית גם מדרום לבנון. חמאס שלאחר שומר החומות **שיפרה את מציובה האסטרטגי**, הפכה לחלופה ריאליית יותר לפתח ולרשות הפלסטינית ושכללה את אסטרטגיית הפעולה לקראת מצעד הדגלים במאי 2022.

באמצעות מימוש מושכל של האסטרטגיה הדואלית ובחלוקת עומס ועבודה בין רצועת עזה לחזיתות האחרות הצליחה חמאס להסלים את המציאות הביטחונית במזרח ירושלים, לרכוב על גל הטרור שהתחיל במאס 2022, לעורר את הגדה המערבית ואת תשתיות הטרור בה, בדגש על גזרת ג'נין, ובה בעת לשמור את רצועת עזה מחוץ למערכה. ישראל מצידה השלימה עם האסטרטגיה הדואלית הזו של איחוד החזיתות למערכת אחת, לצד בידול הרצועה. למרות הקשר שהנהגת חמאס בעזה

אם ישראל מבקשת לבסס את מעמדה של רצועת עזה כישות עצמאית ומבודלת מהגדה המערבית, נכון מבחינתה למצוא את הדרך להדק ולשפר את התיאום ואת בסיס ההבנות עם יחיא סנואר כמנהיג הרצועה. אך אם ישראל מזהה את התחזקות חמאס ברצועת עזה כאיום או כגורם מניע להסלמה חריפה בחזיתות האחרות וסיכון ליציבות הרשות הפלסטינית כשותפה אסטרטגית, אזי עליה להפסיק את שיתוף הפעולה בפועל עם האסטרטגיה הדואלית שהגתה ועיצבה חמאס בהובלתו של סנואר, ולמצוא את הדרך להחליש את מעמדו והשפעתו. ההעדפה הנגלית הישראלית – לשמר את הנהגת חמאס לצד חיזוק הרשות הפלסטינית – בשל ההערכה בדבר חוסר אלטרנטיבה אסטרטגית טובה יותר או בשל הרצון להימנע מהידרדרות בחזית הדרומית, כשהעניינים נשואות צפונה לחזית המורכבת והבעייתית או מסוכנת יותר, עלולה לאפשר שקט ביטחוני לזמן קצוב וקצר ובמחיר אסטרטגי גבוה.

סגן־אלוף (מיל') ברוך ידיד היה יועץ לענייני ערבים באיו"ש ובמתפ"ש, כיום עיתונאי וחוקר הזירה הפלסטינית.

ironcom2000@gmail.com

הערות

- 1 המחבר מבקש להודות לד"ר קובי מיכאל על התרומה לגיבוש הרעיונות למאמר הכתוב.
- 2 בכל המקומות בטקסט שבהם מיוחסות אמירות לבכירים בתנועות פתח וחמאס, ברשות הפלסטינית או באש"ף לא צוינו פרטי המקורות בשל הסיכון הכרוך בכך לביטחונם האישי.
- 3 מאותו סקר של ח'ליל שקאקי ממארכ 2022 עולה שהיתרון הפוליטי בסקר לגבי הבחירות הפרלמנטריות, שיצרה חמאס לאחר מאי 2021, נשחק לאחר כ־10 חודשים, למרות שאסמאעיל הנייה ממשיך להוביל בצורה משמעותית על פני אבו מאזן בסקר בחירות לנשיאות.

ניסתה ליצור למערכת הטרור שהחלה במארכ 2022 והורחבה במהלך ימי הרמדאן בהר הבית, ישראל בחרה שלא לפעול נגד הנהגת החמאס או תנועת חמאס ברצועת עזה.

לצד המאמצים של ישראל, שלא צלחו, לחזק את הרשות הפלסטינית ואת אבו מאזן, התגובה הישראלית נתפסה כבלבול וחולשה, והתוצאה הייתה בין היתר התחזקותם של חמאס ושל סנואר ומיצובו כמנהיג אפשרי או רלוונטי ברמה הלאומית. ממנהיג מקומי/אזורי הפך סנואר לגורם כוח כבד משקל במערכת הפלסטינית. חייו הפוליטיים והמאמץ והמאבק הפוליטי של חמאס אינם נטולי דילמות ומורכבויות, למשל התמודדותו עם המשמעותיות של העדפת הציר האיראני. ואולם נדמה שהשילוב בין הבנה פוליטית ואסטרטגית של סנואר לגבי הזירה הפלסטינית והזירה הישראלית לבין דבקות ישראלית במדיניות ההכלה והריסון והחשש מפני הסלמה עד כדי מערכה רב־זירתית, במציאות של רשות פלסטינית חלשה ולמרות מאמצי ישראל ותנועת פתח שאיבדה את לכידותה – הוביל את חמאס כמו גם את סנואר למחוזות חדשים.

סנואר מוביל את ממשלת חמאס ברצועת עזה ומצליח לבדל את הרצועה מהשפעת הרשות הפלסטינית בגדה המערבית באמצעות חיזוק הממסד ודפוסי השלטון (כך למשל ההחלטה לגבי **הטלת מס חדש** על סחורות המגיעות מהרשות הפלסטינית), שאותם הוא מדגיש מול היחלשות תפקודה המוסדי של הרשות הפלסטינית, מעמדו הרעוע של ראש הממשלה א־שתייה, שכנראה יפוטן בקרוב, והפיצול המעמיק בשורות פתח. נראה שסנואר, וחמאס בעקבותיו, מצליחים להאיץ את צעדיהם במסלול המוביל למנהיגות הלאומית הפלסטינית, וטרם אמרו את המילה האחרונה.